

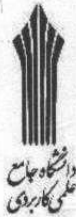
خلاقیت در هنر

۲۰۵۷۰۸۷

بهرام جلالی پور

عضو هیئت علمی دانشگاه هنر

فائزه فیض شیخ الاسلام

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

خلاقیت در هنر

بهرام جلالی پور، فائزه فیض شیخ الاسلام

ویراستار و نسخه پرداز: نادیا فرهادتوس

حروفچین و صفحه‌آرا: مرضیه دین پور

طراح جلد: علیرضا درباری

دانشگاه جامع علمی کاربردی؛ مرکز نشر دانشگاهی

چاپ اول ۱۳۹۷

تعداد ۳۰۰۰

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و انتشارات سازمان اورف و امور خیریه

۲۵۰۰۰ تومان

نشانی فروشگاه مرکزی: خیابان انقلاب، روبه‌روی سینما سپیده، ساژنی، تلفن: ۶۶۴۰۸۸۹۱، ۶۶۴۰۶۸۶، ۶۶۴۱۰۶۸۶

17169164551000011111

فروش اینترنتی: www.iup.ac.ir

حق چاپ برای دانشگاه جامع علمی کاربردی و مرکز نشر دانشگاهی محفوظ است
فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: جلالی پور، بهرام، ۱۳۴۶-

عنوان و نام پدیدآور: خلاقیت در هنر / بهرام جلالی پور، فائزه فیض شیخ الاسلام.

مشخصات نشر: تهران: دانشگاه جامع علمی کاربردی؛ مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری: پانزده، ۲۲۹ ص: مصور، جدول، نمودار.

فروست: مرکز نشر دانشگاهی؛ ۱۵۴۰. هنر: ۸

شابک: 978-600-5607-83-3 978-964-01-1540-4

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: واژه‌نامه.

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: خلاقیت در هنر

شناسه افزوده: (Creation (Literary, artistic, etc.)

شناسه افزوده: فیض شیخ الاسلام، فائزه

شناسه افزوده: مرکز نشر دانشگاهی

شناسه افزوده: Iran University Press

شناسه افزوده: دانشگاه جامع علمی کاربردی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۷ ج۸/ ۴۱۸ BF

رده‌بندی دیویی: ۱۵۳/۳۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۳۳۶۸۶

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست

صفحه	عنوان
یازده	پیشگفتار ناشر
سیزده	مقدمه
۱	۱. خلاقیت چیست؟
۱	خلاقیت در لغت
۲	خلاقیت چیست؟
۴	(۱) خلاقیت و دانش
۶	(۲) خلاقیت، هوش و استعداد
۹	(۳) خلاقیت و جنون
۱۰	(۴) خلاقیت و نوآوری
۱۲	(۵) خلاقیت و ارزش
۱۲	(۶) خلاقیت و هنر
۱۳	(۷) خلاقیت، رابطه دیالکتیکی محتوا و شکل
۱۴	تاریخچه مطالعات خلاقیت‌شناسی
۱۵	ویژگی افراد خلاق
۱۷	عناصر خلاقیت
۱۸	خلاصه و جمع‌بندی
۱۸	پرسش‌های فصل
۲۰	۲. نظریه‌ها و فرایندهای خلاقیت
۲۰	نظریه‌های خلاقیت

۲۱	۱) نظریه روانکاوی (خلاقیت به مثابه رفتاری دفاعی)
۲۲	۲) نظریه تداعی گری (خلاقیت به مثابه تداعی ایده‌ها)
۲۳	۳) نظریه رفتارگرایی
۲۳	۴) نظریه گشتالت
۲۶	۵) نظریه شناخت گرایی
۲۷	۶) نظریه انسان گرایی
۲۸	۷) نظریه روان‌سنجی
۲۹	۸) نظریه عصب‌شناسی
۳۰	۹) نظریه روان‌شناسی اجتماعی
۳۱	فرایندهای خلاقیت
۳۲	۱) مدل فرایند خلاق گراهام والاس
۳۴	۲) مدل فرایند خلاق فریک بارون
۳۵	۳) مدل فرایند خلاق راسل روسمان
۳۶	۴) مدل فرایند خلاق آلکس اسپول
۳۷	۵) مدل فرایند حل مسئله خلاق (CPS)
۳۷	۶) مدل فرایند خلاق کوربرگ و بگنال
۳۸	۷) مدل فرایند خلاق پل ای. پلسک
۴۰	مدل تفکر جان دیویی
۴۳	خلاصه و جمع‌بندی
۴۴	پرسش‌های فصل
۴۵	۳ هنر چیست؟
۴۶	هنر چیست؟
۴۷	۱) هنر، ویژگی انسانی
۴۸	۲) نقش و کارکرد هنر
۵۱	۳) تمایز بین هنر و زیبایی‌شناسی
۵۳	۴) زبان هنری، زبان عادی
۵۵	۵) هنر؛ فرم یا محتوا

۵۶	۶ منشأ هنر
۵۸	۷ هنر، امری تاریخی و فرهنگی
۵۹	۸ هنر ذهنی، هنر عینی
۶۰	خلاصه و جمع بندی
۶۱	پرسش های فصل
۶۲	۴ نظریه ها، مکاتب، انواع و ابزار هنر
۶۴	نظریه ی هنر
۶۴	۱) نظریه بازنمایی (هنر به مثابه تقلید)
۶۶	۲) نظریه بیان (هنر به مثابه بیان احساس)
۶۹	۳) نظریه فرمالیست (هنر به مثابه فرم معنادار)
۷۱	۴) نظریه انتزاع (هنر به مثابه ایده)
۷۲	۵) نظریه شباهت جانوانی (هنر به مثابه مفهومی گشوده)
۷۳	۶) نظریه نهادی هنر
۷۴	مکتب ها و جنبش های هنری
۷۵	۱) دوره کلاسیک (عصر یونان و روم باستان)
۷۵	۲) قرون وسطی
۷۶	۳) عصر مدرن
۷۷	۱-۳ مدرنیته، دوران نخست
۷۸	۲-۳ مدرنیته، دوران میانه
۸۸	۴) عصر پست مدرن
۹۱	انواع و ابزار هنرها
۹۳	۱) تئاتر
۹۴	۲) سینما
۹۴	۱-۲ اندازه های مختلف نما
۹۵	۲-۲ زاویه های مختلف نما
۹۵	۳-۲ تدوین
۹۶	۳) هنرهای تجسمی
۹۸	۴) هنر اجرا

۹۸	خلاصه و جمع‌بندی
۹۹	پرسش‌های فصل
۱۰۰	۵ تفکر نقادانه، تفکر خلاقانه، تجسم خلاق
۱۰۱	تفکر و زبان
۱۰۱	فکر و خیال، تفکر و تخیل
۱۰۳	تفکر نقادانه، تفکر خلاقانه
۱۰۷	تجسم خلاق
۱۰۸	انواع تجسم ذهنی
۱۰۸	(۱) تجسم اراده (خلاق)
۱۰۹	(۲) تجسم تخیل (خیال‌پردازی)
۱۰۹	(۱-۲) سراب دیدن
۱۰۹	(۲-۲) اختلالات روان
۱۱۱	کارکردهای تجسم خلاق
۱۱۱	(۱) ایده‌پردازی
۱۱۱	(۲) بررسی، پردازش و ارزیابی ایده‌های خلاق
۱۱۱	(۳) آرامش‌بخشی و تنش‌زدایی
۱۱۲	(۴) آینده‌نگری و ساختن آن
۱۱۲	(۵) تغییر عادت‌ها و شرایط و ایجاد نگرش‌های مثبت
۱۱۳	(۶) همزادپنداری و همدردی
۱۱۳	شیوه‌هایی برای افزایش مهارت در تجسم خلاق
۱۲۲	خلاصه و جمع‌بندی
۱۲۲	پرسش‌های فصل
۱۲۴	۶ ایده‌یابی یا کشف ایده
۱۲۵	ایده، جوهر کنش خلاق
۱۲۶	ایده چیست، ایده خلاق کدام است؟
۱۲۶	ایده، کشف یا خلق؟
۱۲۷	کشف یا خلق ایده، کدام مهم‌تر است؟

۱۲۷	کشف ایده، یک مهارت است
۱۲۸	شیوه‌های کشف ایده
۱۲۸	(۱) نگاه کردن به جای دیدن
۱۳۰	(۲) زاویه دید غیر معمول
۱۳۲	(۳) جاندارپنداری
۱۳۴	(۴) ترک عادت‌ها و شکستن مرزبندی‌های کلیشه‌ای
۱۳۵	(۵) تنش‌زدایی
۱۳۸	(۶) فکر کردن به موضوع در مرز خواب و بیداری
۱۳۹	(۷) بازی کردن با کودکان
۱۴۱	(۸) مثبت‌اندیشی
۱۴۴	(۹) دستگیری ایده‌ای باری با یادداشت‌برداری
۱۴۷	(۱۰) چاهتان را پر کنید!
۱۵۰	(۱۱) تمرکز
۱۵۲	(۱۲) طبیعت را جدی بگیرید
۱۵۵	(۱۳) شادی و شوخ‌طبعی
۱۵۸	خلاصه و جمع‌بندی
۱۵۸	پرسش‌های فصل
۱۶۰	۷ ایده‌سازی یا خلق ایده
۱۶۰	خلق ایده
۱۶۱	ایده‌پردازی فردی، ایده‌پردازی گروهی
۱۶۲	تکنیک‌ها و روش‌های خلق ایده
۱۶۲	(۱) درهم‌آمیزی ایده‌های موجود
۱۶۵	(۲) مونتاژ، کلاژ و بریکلاژ ایده‌ها
۱۶۷	(۳) خلق ایده به شیوه اقتباسی
۱۶۹	(۴) جابه‌جایی، وارونگی
۱۷۰	(۵) آشنایی‌زدایی
۱۷۲	(۶) تکنیک «چرا؟»

۱۷۳	۷) تکنیک چه می‌شود اگر....؟
۱۷۵	۸) تکنیک پی. ام. آی
۱۷۶	۹) تکنیک ایفای نقش
۱۷۸	۱۰) تکنیک سینکتیکس
۱۸۰	۱۱) توفان ذهنی
۱۸۲	۱۲) توفان ذهنی معکوس
۱۸۳	۱۲) شاخه‌دار کردن توفان ذهنی
۱۸۴	۱۱) تکنیک ایده‌سازی براساس تحریک قوای بصری
۱۸۶	۱۴) تسبیح دانی
۱۸۷	۱۶) تکنیک اسکور
۱۹۲	۱۷) اغراق، مهاله، علر
۱۹۳	۱۸) تکنیک شکوفه یلوفه
۱۹۵	۱۹) جست‌وجوی اتفاقی ایده‌ها
۱۹۶	۲۰) نمودار شش سؤالی
۱۹۶	۲۱) تکنیک ایده‌کاتور، ترکیبی از ایده و کاریکاتور
۱۹۸	۲۲) تکنیک شش کلاه تفکر
۲۰۰	خلاصه و جمع‌بندی
۲۰۰	پرسش‌های فصل
۲۰۲	۸) موانع خلاقیت، ارزیابی خلاقیت
۲۰۳	مرگ ایده، موانع خلاقیت
۲۰۳	۱) دغدغه‌های زندگی روزمره و روزمرگی
۲۰۴	۲) تأثیر عکس‌العمل دلسردکننده دیگران
۲۰۶	۳) همرنگ شدن با جماعت
۲۰۷	۴) ناامیدی، بی‌توجهی، تردید
۲۰۸	۵) هراس از ابراز ایده
۲۱۰	۶) ترس از شروع و اجرای ایده‌ها

۲۱۰	۷) ترس از غیر حرفه‌ای بودن
۲۱۱	۸) محدودیت‌ها
۲۱۲	۹) افکار منفی
۲۱۳	۱۰) تنبلی و انفعال
۲۱۶	ارزیابی ایده‌های خلاق
۲۱۷	ارزیابی فردی یا گروهی
۲۱۸	شیوه‌های کاربردی برای ارزیابی
۲۱۸	۱) ارزیابی ایده‌ها براساس وضعیت آرمانی
۲۱۹	۲) ارزیابی ایده‌ها براساس مقام منتقد
۲۱۹	۳) آزمودن ایده‌ها
۲۲۰	۴) ارزیابی پلانی
۲۲۱	۵) تهیه چک‌لیست
۲۲۱	۶) نمودار استخوان ماهی علت و معلول
۲۲۲	خلاصه، جمع‌بندی و سخن پایانی
۲۲۳	پرسش‌های فصل
۲۲۵	منابع و مأخذ

خلق را تقلیدشان بر باد داد

مولانا

مقدمه

یکی از خصیصه‌های بسیار مهم دنیای امروز رنگارنگی و تنوع آن است. تقریباً در تمام حوزه‌ها و پدیده‌ها با گونه‌های بسیار متنوع از انتخاب مواجه هستیم. در مورد همین موضوع خلاقیت، کافی است به یک کتاب فیزیکی مراجعه کنید تا با قفسه‌ای مملو از آثار مواجه شوید. چه چیزی باعث می‌شود از میان آن طیف رنگارنگ آثار که در برابر چشمتان رژه می‌رود، ناگهان یکی توجهتان را جلب کند؟ همان کتاب، نام نویسنده، نام ناشر، رنگ روی جلد، یا... زمانی را که تلویزیون یک یا دو کانال بیشتر نداشت به خاطر دارید؟ از وسیله‌ای به اسم «کنترل از راه دور» هم خبری نبود. نیچه بچه‌های کوچک‌تر بود که بروند و کانال تلویزیون را عوض کنند. وظیفه چندان دشواری هم نبود. چون برنامه‌های متنوع و نزدیک به هم نبود. وقتی یکی از شبکه‌ها فیلم سینمایی یا برنامه سرگرم‌کننده و محبوبی داشت، دیگری اخبار پخش می‌کرد و... با افزایش تعداد شبکه‌های تلویزیونی، و به‌ویژه با اضافه شدن شبکه‌های ماهواره‌ای و نیز اختراع دستگاه کنترل از راه دور، حق انتخاب به مراتب بیشتری در اختیار «بینندگان عزیز» قرار گرفت. حالا تماشاگران مقابل تلویزیون روی مبل لم می‌دادند و با فشردن سرانگشت خود «کانال» را در کسری از ثانیه عوض می‌کردند. اگر در گذشته برنامه‌های تلویزیونی در آغاز خود بیست دقیقه فرصت داشتند تا مخاطب را جلب کنند، حالا بایستی هر ثانیه به

عاملی برای ایجاد جذابیت می‌اندیشیدند. در این دنیای متنوع و در این فضای رقابتی شدید، چه چیز یا چه عاملی می‌تواند باعث موفقیت و ربودن گوی سبقت از رقیب شود؟ نوآوری و خلاقیت!

اما، ممکن است در وهله نخست نگارش و خواندن کتابی تحت عنوان «خلاقیت و هنر» عجیب به نظر برسد: مگر هنر چیزی غیر از خلاقیت است؟ هنر گستره وسیعی از فنون تا آثار زیباشناسانه را دربر می‌گیرد. به همان نسبت، خلاقیت نیز می‌تواند شئون وسیعی از حیات فردی و اجتماعی انسان و از جمله هنر را دربر بگیرد. از نظر بسیاری از صاحب‌نظران، خلاقیت به همان اندازه در امور بزرگ و خاص لازم است که در امور کوچک و عام، به همان اندازه به کار یک هنرمند می‌آید که به کار یک معلم، یک کارمند، یک فرستنده و ...

باین حال، از طریق این عنوان (خلاقیت و هنر) مایلیم نقش و کارکردهای خاص خلاقیت را در کار هنرمندان و نرجویان نشان دهیم. از این رو، عمده مثال‌ها و تمرینات این کتاب در زمینه هنر و شاخه‌های مختلف آن انتخاب شده است. به این ترتیب، خواننده کتاب ضمن آشنایی با تعاریف، نظریه‌ها، رویکردها، روش‌ها، مزایا و محدودیت‌های خلاقیت به عنوان یک مهارت اکتسابی با طریقه‌ها، دیدگاه‌ها مبانی اولیه نظری و ابزار برخی از هنرها نیز آشنا می‌شود.

با توجه به اهمیتی که مهارت خلاقیت در خلق اثر هنری دارد، پرورش آن بایستی یکی از ارکان آموزش هنری قرار گیرد. اما در عالم، در برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش هنری کوشش سامانمند و برنامه‌روشن و حساب‌شده‌ای در این زمینه مشاهده نمی‌شود. امید که تألیف این کتاب گام مؤثری در این جهت باشد.

با وجود ارتباط نزدیک و تنگاتنگ خلاقیت و هنر، متأسفانه اثر قابل توجهی در این زمینه وجود ندارد. به‌ویژه جای یک منبع آموزشی، که به‌طور اختصاصی کاربرد خلاقیت را در آفرینش هنری نشان دهد و از طریق ارائه نمونه‌های عملی در کار هنرمندان کارایی خلاقیت را در تولید هنری نشان دهد، خالی است.

در تألیف این کتاب، رویکردی کاملاً آموزشی اتخاذ شده است. به این ترتیب، به عنوان یک کتاب آموزشی و درسی، موفقیت در آموختن مباحث، نیازمند پیروی از دستورالعمل‌ها و انجام کامل تمرین‌هاست. در این راه البته رویکردی خلاقانه نیز می‌توان اتخاذ کرد. خواننده کتاب، می‌تواند و چه بهتر که تمریناتی تکمیلی طراحی و اجرا کند.

مؤلفان کتاب بسیار خرسند خواهند شد نظرات، پیشنهادهای و نقدهای خوانندگان کتاب را در ویرایش‌های بعدی آن لحاظ کنند و از این بابت پیشاپیش سپاسگزاری می‌نمایند.

دکتر بهرام جلالی‌پور

فائزه فیض شیخ‌الاسلام

www.ketab.ir